

Мср Миливој Бајшански

*ПРИЛОГ КЊИЖЕВНОСТИ СРПСКЕ НАРОДНЕ ПОЕЗИЈЕ,
СТОЈАН НОВАКОВИЋ¹*

Превод са немачког језика и коментари

Када је пре неколико година гроф Орсат Пуџић, рођени Дубровчанин, посетио Београд, поклонио је Српском ученом друштву рукопис који садржи дванаест народних песама.² Рукопис броји 80 листова, великих и широких 8°, од којих је само 50 листова исписано, а остали су празни. Ништа се даље не јавља у рукопису. Песме спадају у ону категорију чији је први сакупљач, према нашим досадашњим сазнањима, био Дубровчанин *G. Mattei*³ у XVII веку. Најпре смо се са оваквим песмама упознали преко покојног Хилфердинга⁴, а опширније и темељније преко професора Миклошича, који је 1870. године у Бечу објавио већу збирку истих песама под насловом *Прилози њознавању словенске народне њоезије 1. Народна еџика у Хрваџи*⁵. Још већу

¹ Овај текст је објављен под немачким насловом „Ein Beitrag zur Literatur der serbischen Volkspoeseie” у трећем броју часописа *Архив за словенску филолоџију* [*Archiv für slavische Philologie*] 1879. године, који је излазио у Берлину, у уредништву Ватрослава Јагића. Мотив за превод овога текста, поред доступности на српском језику, најпре јесу три песме Пуџићевог рукописа које за време објављивања нису биле познате јавности (и данас су мање познате ове варијанте песама), а служе нам као вредан прилог варијантности (посебно *Жениџба Дуџанова*).

Превод је прилагођен савременој ортографији, уз додатне коментаре преводиоца у фусноти, што расветљава нејасноће у тексту. Превод Новаковићевог текста посвећујем С. Стефановићу, ком сам захвалан на подршци током превођења и приређивања овога текста.

² Вест о поклоњеном рукопису, који је до тада библиографски био непознат, објавио је и лист „Јавор” исте те године (год. 6, бр. 15, стр. 512).

³ У питању је Ђуро Матијашевић (*Mattei*) (Дубровник, 12. 1. 1670 – Рим, 14. 7. 1728), хрватски библиограф и лексикограф, који је сакупљао и народне песме. О њему више видети на: <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/matijasevic-mattei-duro/>.

⁴ У том моменту је седам година од смрти Александра Хилфердинга (нем. Alexander Hilferding, рус. Александр Фёдорович Гильфердинг; Варшава, 2. 7. 1831 – Каргополь, 20. 6. 1872), који је био немачки слависта, лингвиста и фолклориста, а касније и руски конзул. О њему више видети на: <https://academia.edu/resource/work/74032728>.

⁵ Нем. *Beiträge zur Kenntniss der slavischen Volkspoeseie 1. Die Volksepik der Kroaten*.

збирку, у којој су такође текстови које је Миклошич штампао, требало би наредних дана у Београду да објави проф. др В. Богишић.⁶ Пошто имам при руци штампани текст Богишићевог издања, хоћу да упоредим садржај горепоменутог рукописа, који је сада у поседу Српског ученог друштва, са штампаним текстовима код Хилфердинга, Миклошича и Богишића:

1. *Кад се свадио Милош Кобиловић и Вук Бранковић*. Лист 1а.⁷
Код Хилфердинга (*Босна, Херцеговина и Сџара Србија*⁸, Санкт Петербург, 1859), стр. 243–248 (cf. Собрание сочинений III. Санкт Петербург, 1873, 169–172), код Миклошича бр. 5.
2. *Кад се свадио Оћени Вук и бан Пав'о Сџријемљанин*. Лист 5.
Богишићево издање стр. 42.
3. *Кад је Вук Оћени одмиенио од којја краља будимскога и кага је убио његовога зайочника*. Лист 9.
Богишићево издање стр. 46.
4. *Кад је Јанко воевода ударо Гјурја десјоџа буздоханом*. Лист 12.
Богишићево издање стр. 28.
5. *Кад је њоџину кнез Лазар и Милош Кобиловић на Косову*. Лист 15б.
Код Хилфердинга *Босна etc.*, Санкт Петербург, 1859, 249–263, Собрание сочинений III. Санкт Петербург, 1873, 173–183, код Миклошича под бр. 6, Богишићево издање стр. 1.
6. *Кад је Гјурај десјоџ сџавио Јанка воеводу у џамницу*. Лист 23б.
Богишићево издање стр. 31.
7. Без наслова. Лист 27б. Први стих гласи: „Што ми грака постоја у граду у Куцјеному”. Варијанта ове песме се налази код Богишића на стр. 49, међутим текст рукописа се не поклапа са текстом Богишићевог издања.⁹
8. *Кад су учинили Маџијаџа сина Јанкова на краља од Будима*. Лист 33.
Богишићево издање стр. 80.
9. Исто, само другом руком написано, лист 37.
10. *Кад је Марко Краљевић њољубио вјереницу, а она ља није њознала*. Лист 39б. Богишићево издање стр. 14.
11. Без наслова. Лист 42. Женидба цара Душана, једина песма у овом рукопису која је у данашњем метру (у десетерачком стиху).
12. Без наслова. Лист 42. Смрт угарског-пољског краља Владислава на Косову пољу (уместо Варне).

Колико знам, овај рукопис је досад био библиографски непознат. Он није обиман и песме су писане различитом руком: песме 1, 2, 3 и 11 долазе

⁶ Мисли се на књигу *Народне њјесме из сџаријих, највиџе ѡриморских зайиса* (1878) Валтазара Богишића.

⁷ Листови рукописа.

⁸ У питању је зборник *Боснија, Герцеговина и Сџарая Сербија* који је сачинио А. Хилфердинг док је био конзул у Босни и Херцеговини. Зборник видети на: <https://pretraziva.rs/pregled/bosniya-gercegovina-i-staraya-serbiya>.

⁹ Код Богишића је назив песме *Кад је Вук Оћени умро џџа је наредџо на смрџи*.

Ма не зови два нећака твоја,
 Два нећака, два Воиновића,
 Нег' до подне хладно вино пију,
 А од подне тешку кавгу чине;
 Нећу кавге на весељу прво".
 То је цару врло жао било,
 Жао бјеше, ино не могоше,
 Велике сватове купјаше,
 Он их купи на све четар стране,
 И војвода од веле градова,
 И спахија од много земаља;
 Ма не зове два нећака своја,
 Два нећака, два Воиновића.
 Он њима мимо дворе иде.
 Гледала га два нећака своја,
 Са прозора од двора бијела,
 Те су мајци говорили својој:
 „Што је ово, мила мајко наша,
 Ово нам се жени наш дундо царе,
 Не зове нас, мајко, на весеље;
 Који нас је ш њиме омразио,
 Он омрзѝ Богу великому".
 Мила им мајка говорила:
 „Ви вашу мајку послушајте,
 Ви имате браца и третијега
 У планини при биелием овцам;
 Нејаки је у планину пошѝ,
 Јур нејаки од седам годишта,
 За њега вам дундо и не знаде,
 По њ' пошљите монче књигоношче,
 Да је брже к билу двору дошѝ".
 Липо дјеча мајку послушаше,
 И послаше монче књигоношче,
 Послаше га у равну Морију.
 Прије данка до Морије ишѝ.
 Ту овчаре младе находјаше
 Гди се играју игре свакојаке,
 Ускакују скока јуначкога,
 Умећу се каменом с рамена;
 Премеће их Милош Воиновић,
 Три аршина њима приметаше,
 А четири скока прискакаше,
 Полак њега дренова тојага,
 По дну и врху сребром окована,
 А по сриеди златом овијана.
 Говори му монче књигоношче:
 „Боље теби, Милош Воиновићу,
 Рекла ти су мила браћа твоја,

Да си брже к билу двору дошб,
 А остави у планини овце!¹⁵.
 Кад ти га је јунак разумио,
 Овчарим је млади говорио:
 „Чува’те ми биеле овце моје,
 То ли би ми погинула која,
 Кунем вам се тврдом вјером мојом,
 Бићу вас дреновом тојагом,
 Докле ћу вас мрце учинити!¹⁶.
 Подиже се из Морије равне,
 Три је данка до двора ишајо¹⁵.
 Њему браћа говорила своја:
 „О, Милошу брате, добро наше,
 Ово нам се жени дундо наш царе,
 Не зове нас, брате, на весеље,
 Страх нас је, да му издаја није,
 А за тебе дундо и не знаде,
 Тебе дундо познат не умије;
 Погји, брате, за њим нацорице,
 Ако њему до невоље буде,
 Да ти њему штогод помог будеш¹⁷.
 На њ’ облачу бугарске хаљине,
 А на главу капу ћевеницу,
 Прекрили га црном кабаницом,
 Оштру му су корду припасали,
 Добра му су коња оседлали,
 Прекрили га кожом од медвједа,
 На добра се коња наметнуо.
 Милошу су браћа говорили:
 „А, Милошу брате, добро наше,
 Ти се држи на коњицу тврдо,
 Ти на коњу задриемати немој,
 Него се је коњиц научио
 Под барјаком поред с царевјем,
 Да те не погубили по чем¹⁸.
 Шес’ је биелиех данака изишло,
 Од ко царе мимо дворе прогје,
 А Милошу из двора отиде;
 Како добро на коњицу иде,
 Трећи данак свате пристигнуо.
 Каде ли је свате пристигнуо,
 Сватови су њему говорили:
 „Мили Боже, луда Бугарина,
 А гдје ми је за нам пристануо,
 За комадом и за чашом вина!¹⁹.
 За њим тихо на коњицу иде;

¹⁵ У рукопису *ifciaio*. (Новаковићева фуснота)

Ал' на коњу задријемѐ бјеше,
 Мало трену, ма се прену брзо,
 То т' му коњиц според с царевијем,
 С царевијем по алај-барјаком.
 Он је коња уздом устегнуо,
 Колико га лако устегнуо,
 Сто је лакат назад ударио.
 Сватови су њему говорили:
 „Добра коња, луда Бугарина,
 Ми му коња уграбити ход'мо!”
 Спахија му један говораше:
 „Дај ми коња, луди Бугарине!”
 Говори му црни Бугарине:
 „Приступи ближе, ухити ми коња,
 Ухити ми за узенгију коња,
 Да дарујем теби коња мога!”
 Приступио, коња ухитио,
 Једном га је руком ударио.
 Мртва јунак к земљи поникнуо.

3.

Кад се краљу Владиславе на Косово отпраљаше,
 С собом на бој војјаше сву л'јепу срску¹⁶ господу,
 И с' собоме војјаше слугу Анка воеводу.
 И сједоше господа био објед обједоват.

Кад су били господа сред обједа господскога,
 Из камаре ишета сестра краља Владислава,
 Тер ми поче госпогја Угри Анку¹⁷ говорити:
 „Једа ти се ја могу, Угри Анко, умолити?
 Ето ми се отпраљаш на Косово равно поље,
 И ето ми с' собом водиш брата краља Владислава,
 Чувај мени брата краља колик' твоје русе главе,
 Ер није боја видио, ни на боју нигда био.
 Ако мени сачуваш брата краља Владислава,
 Хоћу тебе честита у твој живот учинити,
 Тебе, Анко војвода, дјецу твоју након тебе”.

Али Анко војвода краљици одговараше:
 „Тако мене, госпоје, не убио Бог велики,
 Ако буде краљ слушати мене, Анка воеводу,
 Тер не буде слушати свѐ охولة Угричиће,
 Колико се весело на Косово отпраљамо,
 так' ћемо се веселиј' са Косова завратити:
 то ли буде слушати свѐ охولة Угричиће,
 нагледај се брата краља, ер га веће видјет нећеш”.

¹⁶ У рукопису *сарску*; заправо *српску* (Новаковићева фуснота).

¹⁷ Чита се *Уџрин Јанку*. *Уџрин* се понекад јавља у наредним стиховима (Новаковићева фуснота).

И они се дигоше из краљева б'јела двора.
 Бјеху ти их Будимке по далеко испратиле:
 Ш њима у дружбу ишета сестра краља Владислава,
 О наруци носаше до три танахне махраме.
 И кад бјеше она дошла близу врата од Будима,
 Тад ми бјеше под краљом ухитила коња добра,
 Тер ми брату дарова танахну б'јелу махраму,
 И још поче дјевојка брату краљу говорити:
 „На ти, брате, махраму, биће теби од потребе,
 Којом ћеш се од труда, брате драги, утирати,
 Кад се будеш по Косову, с врлијем Турцим притјериват;
 И нека се споменеш од јуначке сестре твоје!”
 Махраму је примио, л'јепо јој је захвалио.
 Пака бјеше под Анком ухитила коња добра,
 Тер ми и Анку дарова танахну б'јелу махраму,
 Још ми поче опета Угри Анку говорити:
 „Чувај то ми брата краља, колик' твоје русе главе,
 Ер није боја видио, ни на боју нигда био”.
 Али Анко војвода краљици одговараше:
 „Тако мене, дјевојко, не убио Бог велики,
 Ако краљу узслуша мене, Анка воеводу,
 Са мном ће се весело са Косова завратити;
 То ли краљу узслуша те охولة Угрочиће,
 Нагледај се брата краља, ер га веће видјет нећеш”.
 Пака бјеше под Секулом ухитила коња добра,
 И њему је даровала танахну б'јелу махраму,

Свому вјеренику.

Махраму је примио, л'јепо јој је захвалио.
 Малахно се бијаху од Будима одмакнули,
 Коњ се краљу потиче у све ноге четири.
 Он поче дозиват слугу Анка воеводу,
 Тере смућен у срцу поче овако говорити:
 „Лоша ти ми коња даде у овему дугу путу,
 Али познам по коњу да се нећу завратити”.
 Тада Анко војвода св'јетлу краљу одговара:
 „Тако мене, господару, не убио Бог велики,
 Није коња бољега у храћењу у твојему;
 Ма не вјеруј у ништо нег' у Бога великога,
 Научни су ови коњи у овем путу потицати”.

И на здравље догјоше на Косово равно поље.
 Шаторе су они вргли по Косову бојну пољу.
 Поче краљу шетати по Косову равну пољу,
 Почеше му се под ногам' мртве главе подвртати,
 И поче краљу говорит Угрин Анку воеводи:
 „А да ти сам за Бога, слуго моја, великога,
 Јеси ли ми кад годи ове главе живе биле,
 Тере н'јесу Косова дивнијем селим' населили,
 Дивнијем селим' населили, манастијерим наградили;

Ово ти се заклињем, слуго моја, вјером мојом,
Мислим поље Косово населити дивнијем селим,
Дивнијем селим' населити, манаст'јерим наградити”.

Али Анко воевода св'јетлу краљу одговара:
„Ово ми су, мој краљу, ове главе живе биле,
А још прије нег' буде ово сјутра прико подне,
Прије ти ће, господару, и твој живот омрзнати,
А нег' да ћеш Косово дивнијем селим населити”.

И кад се је за утра заб'јелила б'јела цора,
Поче краљу дозиват слугу, Анка воеводу:
„А да ти сам за Бога, Угри Анко, великога,
Сву ноћка је ноћаска, слуго моја, ведро било,
Од куд ми су друмови гори сн'јегом запанули,
Од куд ли је по Косову процавтјела дробна ружа?”.

Али Анко воевода одговара св'јетлу краљу:
„Нијесу ти сиеговим гори друми запанули,
Да нити је по Косову процавтјела дробна ружа,
нег' оно се, краљу, б'јеле пусти турски факијели,
и ја ти сам сву ноћке уходио турску војску:
колико је велика војска краља Владислава,
три крат је још већа силнога Отмановића”.

Али краљу Владиславе Угри Анку одговара:
„Да што ћемо ми, Анко, од нашега зла живота?
Ход'мо, Анко, бјежати ка Будиму б'јелу граду!”.

Али Анко воевода св'јетлу краљу одговара:
„Нећеш тога, господару, за твој живот учинити,
Зашто ти је веле боље овди часно погинути,
Нег' срамотно, господару, у Будиму господоват”.
Тада краљу Владиславе Угри Анку одговара:
„Д'јели, Анко војвода, војску малу на велико,
Моја вјерна слуго!

И чини то од мене све што ми је теби драго!”.
Лиепо бјеше Угри Анко војску ону разд'јелио,
Хваљен добар јунак.

Краља бјеше ставио на пашу од Романије
И највеће Угричића, а с најмање врлијех Турак,
Црна бана Михаља на пашу од Натолије,
А Секула нећака на седам санцак Турака,
Сам се Анко од'јели на таборе на цареве
С највеће Турака, а с најмање Угричића.

Кад видјеше Угричићи што је Анко учинио,
Тад почеше овако св'јетлу краљу говорити:
„Није ти Анко војвода добро војске разд'јелио,
Ере ако Угрину на таборијех Бог поможе,
Звати ће се разбојште њега Анка воеводе,
А неће се, ријеше, зват тебе, краља Владислава”.
Како бјеше Угричиће св'јетли краљу разумио,
Тад ми поче говорит слузи Анку воеводи:

„Ја ћу, Анко, отити на царева на таборе”.
 Тада Анко воевода одговара св’јетлу краљу:
 „Од кад те је, господару, научила худа срећа,
 Немој, краљу, удрити на таборе на царева,
 Докли к теби не догјем слуга Анко воевода;
 Цареви су табори ограђени живијем огњем”.
 И бјеше се Владиславе Угри Анку обећао
 Да он неће удрити на царева на таборе,
 Докли к њему не догје Угрин Анко воевода.

Анко бјеше отишо на пашу од Романије,
 И бјеше му војводи на том боју Бог помого,
 Пашу бјеше разбио, ни о чему оставио.
 Тад му листи догјоше од црна бана Михајла:
 „Помози ми, мој Анко, тако теби Бог помого!”
 У помоћ ми он догје црну бану Михајлу,
 Натољевце разбио ни о чему оставио.

Све то добро гледаху ти краљеви Угричићи,
 Тер почеше овако Владиславу говорити:
 „Чеса чекаш, господару, на овему равну пољу?
 Војску ј’ Анко разбио ни о чему оставио,
 И пошо је у помоћ к црну бану Михаилу.
 Ход’мо, краљу, удрити на царева на таборе!”
 И они су удрили на царева на таборе.
 Бјеше ти им од првице прискочила худа срећа,
 Бјеху тада Угричићи од једнога погинули.
 Како видје краљ Владислав што ли је и како ли је,
 Тад ми листе написа Угрин Анку воеводи:
 „Помози ми, мој Анко, тако теби Бог помого,
 Или сада, мој Анко, или веће никада,
 Ер ти сада погинух на царевијех на таборих”.

Али јоште не бјеше небог Анко починуо,
 И у помоћ отиде к св’јетлу краљу Владиславу.
 Ни ми нагје он краља ни од краља обиљежје.

Тад ми листе написа силному Отмановићу:
 „Поврати ми, мој царе, земљи овој господара,
 Ево ти се заклињем, Угри Анко, вјером мојом,
 Ако мени не повратиш св’јетла краља Владислава,
 Хоћу теби таборе живијем огњем попалити”.
 Али то ми цар честити Угри Анку одговара:
 „Ово ти се заклињем, Угри Анко, вјером мојом,
 Ако мени не повратиш св’јетла краља Владислава¹⁸,
 Нег’ сам свегјер говорио ја мојијем јањичаром,
 Да ми руке не ставе на кољено племенито;
 Ал’ сам чуо овако од мојијех војничара,
 Да т’ је краљу Владиславе у каловијех погинуо,
 А да сам га ухитио, ја бих ти га даровао”.

¹⁸ Овде недостаје нешто, или је текст окрњен (Новаковићева фуснота).

Зловољно се вратио ка Будиму б'јелу граду
 Анко воевода.
 Бјеше ти га краљица из далека замјерила,
 И бјеше се госпоја свему тему домислила,
 Краљева сестрица,
 Тер ми поче проклинат Угрин Анка воеводу:
 „То си сада дошао, другом веће и не дошб,
 Који мени изгуби брата краља Владислава!
 Колико ти, Угри Анко, мѐ велико говорење,
 Да ти мени сачуваш мога брата Владислава,
 Твога господара!”

Али то ми Угри Анко краљици одговараше:
 „Немој мене, небого, тако жељно проклинати,
 Ер није моје кривине да ј' Владислав пагинуо.
 Да је краљу слушао мене Анка воеводу,
 Не би била, дјевојко, краља брата изгубила,
 Ни угарскијем побојем Отмановић дичан био,
 нег' би главом цар његовом зам'јенио Владислава,
 и војска му сва његова од угарскијех рука пала;
 ну ј' Владислав слушао те охولة Угричиће,
 и цјећ свјета њихова изгубио русу главу
 и угарску господу цјећ њихове охолости”.

НАПОМЕНЕ

- Бајшански, Миливој. „Женидба Душанова: варијанте” у: Немања Радуловић, Александра Бјелић (ур.). *Савремена српска фолклористика XIV*. Београд – Ужице: Удружење фолклориста Србије – Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” – Педагошки факултет Ужице, 2025, 237–258.
- Љубинковић, Ненад. *Трајања и одговори: стиудије из народне књижевности и фолклора (I)*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2010.
- Недић, Владан. *Вукови певачи*. Предговор и приређивање Радмила Пешић. Поговор Славица Гароња. Београд – Нови Сад: Рад – Будућност, 1990.

Мср Миливој Бајшански
 Филозофски факултет
 Универзитет у Новом Саду
 докторанд
 bajsanskimilivoj4@gmail.com